

Genkendelse, sprogholdninger og standardisering: Nye fund i Bylderup, Hirtshals og Nexø

Af MARIE MAEGAARD, PIA QUIST OG NICOLAI PHARAO

Denne artikel præsenterer resultater af en række holdnings- og genkendelsesundersøgelser som blev gennemført i forlængelse af feltarbejde i regi af det såkaldte Periferiprojekt (Dialekt i periferien, finansieret af VELUX Fonden 2015-2017) i henholdsvis Hirtshals, Nexø og Bylderup. I alt 256 unge har lyttet til sprogprøver af lokale, regionale og københavnske stemmer mens de har responderet på en holdningsundersøgelse og genkendelsestest. Resultaterne af eksperimenterne bidrager til Periferiprojektets overordnede fund ved at supplere analyser af sprogbrug og ideologi med ekstra viden om de sproglige varieteters lokale indeksikaliteter. Men eksperimenterne bidrager også med ny viden og nuancer til de eksisterende danske holdningsundersøgelser ved blandt andet at pege på stedernes forskellige kontekster og sprogforandringsprocesser, og også ved at vise at 'køn' synes at være en mere afgørende faktor blandt en del af deltagerne end vi tidligere har set.

1 Sprogideologi i Sønderjylland, Nordjylland og på Bornholm

Når en familiefar i Bylderup i Sønderjylland fortæller om en episode hvor han vil sætte datteren af midt på landevejen fordi hun "talte rigsdansk" under familiens biltur, så fortæller dette noget om det sprogideologiske klima på stedet. Tilsvarende viser nordjyske unges opfattelse af deres egen nordjyske sprogbrug som "neutral" og "normal" at de ikke på samme måde trækker på en eksplicit formuleret stærk relation mellem sprog og sted. Og endelig viser bornholmske unges udtalelser om bornholmsk som deres "modersmål" – på trods af at de ikke taler det selv – at de har en bevidsthed om et sprogligt særpræg som er knyttet til stedet, men som de ikke nødvendigvis selv bruger. Dette er tre meget forskellige situationer som alle er beskrevet gennem eksplicite formuleringer af sammenhænge mellem sprog og sted. I projektet Dialekt i Periferien har vi undersøgt netop disse tre steder, mere præcist betegnet: Bylderup i Sønderjylland, Hirtshals i Nordjylland og Nexø på Bornholm. Vi har analyseret sprogbrugen på stedet, og vi kan se at brugen af lokal dialekt er meget forskellig de tre steder. I Bylderup bruger både unge, voksne og ældre mange sønderjyske træk, og forskellen mellem generationerne er ikke ret stor.

I Hirtshals bruger ældre flest lokale træk, dernæst følger den midaldrende generation, og endelig bruger den unge generation visse, men relativt få, lokale træk. I Nexø ser vi et helt tredje billede, nemlig at både ældre og midaldrende bruger den bornholmske dialekt, hvorimod de unge taler københavnsk (se Maegaard & Monka 2019, 2020 for detaljer).

Både sprogbrugen og de eksplicit formulerede sprogholdninger de tre steder er meget forskellige. Men hvordan ser det ud med de underbevidste sprogholdninger? Det vil vi undersøge nærmere i denne artikel. Tore Kristiansen har mange gange skrevet om underbevidste sprogholdninger at de er drivkraften bag sprogforandring. Derfor er det interessant at undersøge om de stemmer overens med de eksplicit formulerede holdninger og med sprogbrugen på stedet. Vi gennemførte en sprogmasksundersøgelse i 2018; det er resultaterne af den vi fremlægger i det følgende.

2 Sproglig variation og indeksikalitet

I Danmark har en ret omfattende sproglig standardiseringsproces fundet sted gennem det 20. århundrede. Standardiseringen er primært sket som en afdialektalisering hvor lokale træk er udgået af sprogbrugen, mens københavnske træk har vundet indpas. En række studier har vist at unge mennesker i mange dele af Danmark opfatter talere der bruger københavnske træk, mere positivt end talere der bruger lokale træk (Kristiansen 2009, 2015; Kristiansen m.fl. 2002; Maegaard 2001, 2005). Opvurderingen af københavnsk sprogbrug og nedvurderingen af lokal sprogbrug kan ses som en af de vigtigste drivkræfter for de sproglige forandringer, der har fundet sted i Danmark (fx Kristiansen & Coupland 2011; Maegaard m.fl. 2013). Imidlertid gør de forskellige sproglige situationer i Bylderup, Hirtshals og Nexø forskellige typer sproglig variation relevant, samtidig med at det ikke er entydigt at københavnske varianter altid foretrækkes. Faktisk peger kvalitative analyser af interaktionsdata fra Bylderup og Hirtshals på at flere foretrækker forskellige grader af lokal sprogbrug frem for mere københavnskbaseret sprogbrug (jf. Monka 2020; Mortensen 2019, 2020). Bylderup i Sønderjylland skiller sig – måske ikke overraskende – ud ved at der dér var unge der talte udpræget sønderjysk i alle situationer. Men også i Hirtshals var der en del lokalpræget sprogbrug til stede blandt de unge, mens situationen var anderledes igen i Nexø. Disse forskelle gør det interessant at undersøge og sammenligne de indeksikaliteter der er knyttet til sproglig variation på tværs af de tre undersøgelsesområder.

I nyere sociolingvistik trækkes ofte mere eller mindre eksplicit på en opfattelse af indeksikalitet som kontekstafhængig (Silverstein 1985, 2003), og det er en pointe at en specifik sproglig form ikke altid betyder det samme (se fx Eckert 2008; Pharao

m.fl. 2014). Indeksikalitet er både situations- og stedsafhængig og kan studeres på mange forskellige måder. Hvis man imidlertid ser indeksikalitet som både formet af "bottom-up"-processer og "ovenfra" af bredere kulturelle ideologier (Bucholtz 2009), bliver det vigtigt også at undersøge netop de sidstnævnte. Dette makroindeksikalske niveau kan bl.a. undersøges ved hjælp af sprogmasketoden (Kristiansen 2009; Garrett 2010).

Der er flere grunde til at en undersøgelse af indeksikalitet med sprogmasketoden er relevant for en undersøgelse af sociolingvistisk forandring. Mens analyser af interaktion bidrager med vigtig viden om situeret social betydning, kan de mere abstrakte makroindeksikaliteter som afdækkes i sprogmasketudier, give indsigt i mindre kontekstspecifikke og mere generelt etablerede forbindelser mellem sproglig variation og social betydning. De indeksikaliteter vi kan studere på denne måde, er ikke mere ægte eller sande end andre, men de er i tidligere forskning blevet opfattet som vigtige for sprogforandringsprocesser. Studier fra både Danmark og andre steder viser at sprogforandring typisk sker i retning af den sprogbrug som evalueres positivt i denne type undersøgelser (Kristiansen 2009; Grondelaers & Kristiansen 2013). Derfor vil det være interessant også at undersøge om unge i Bylderup tilskriver den sønderjyske dialekt positiv værdi også når de deltager i eksperimenter der afslører underbevidste sprogholdninger. Tilsvarende er det ud fra de kvalitative analyser i Hirtshals uklart om de unge ville vurdere nordjysk sprogbrug positivt i en sprogmasketest. I interview rapporterer de unge i Hirtshals at de opfatter nordjysk som "normalt" og "neutralt", selv om de også beskriver det som "bondsk" når de hører det i medier (jf. Mortensen 2019, 2020 og Stæhr m.fl. 2020). Endelig ville vi forvente at bornholmere vurderede københavnsk sprogbrug positivt, både når den optræder som en del af den lokale bornholmske sprogbrug og når den bruges af københavnere, eftersom der – efter vores sprogbrygsanalyser at dømme – ikke er nogen forskel på den måde unge bornholmere og unge københavnere taler på.

Det er også interessant at undersøge de unges evne til at genkende sprogbrug som lokal eller københavnsk. I Bylderup hvor der er en stærk ideologisk præference for sønderjysk, ville vi forvente at unge har en højere sproglig bevidsthed om lokal variation og dermed vil være i stand til at genkende lokal sprogbrug relativt godt. På den anden side forventer vi at unge i Nordjylland vil have sværere ved at placere lokalfarvet sprogbrug korrekt da de ser ud til at have en noget lavere grad af opmærksomhed på sproglig forskellighed. Endelig ved vi at de bornholmske unge for det meste kun bruger københavnske træk. Der kan dog være variation som vi som lingvister ikke har lagt mærke til, men som en lokal bornholmer faktisk kan høre

og dette gør det interessant at undersøge hvor lokale bornholmere vil placere den lokale sprogbrug.

3 Eksperimenterne

På baggrund af de observerede sprogbrugsmønstre og ovenstående spørgsmål tilrettelagde vi to typer af eksperimenter: En genkendelsestest og en holdningstest. Genkendelsestesten skulle afdække i hvor høj grad unge mennesker de tre steder var i stand til at genkende sprogbrug fra deres eget lokalområde, og i hvor høj grad de genkendte andre former for sprogbrug. Motivationen bag udformningen af testene varierer lidt fra sted til sted. Vi gennemgår dem i det følgende.

3.1 Sprogprøverne

På Bornholm kunne vi ikke i sprogbrugsanalysen skelne de unge bornholmers sprogbrug fra københavnsk, men vi kunne samtidig ikke afvise at der kunne være særlige subtile forskelle som vi som lingvister ikke bemærkede, men som de lokale ville reagere på. Derfor gennemførte vi en genkendelsestest hvor vi afspillede lydklip med de unge bornholmske deltagere. Klippene er fra samtaler mellem de unge og deres familier, men kun de unge selv optræder i klippene. For alle lydklippene fra alle tre steder er indholdet af det der siges, neutraliseret ved at vi har klippet små bidder af tale sammen således at man ikke kan tolke et indhold af det sagte, men man kan stadig få indtryk af prosodi og enkelte fonologiske træk.

I alle tre udgaver af eksperimentet (alle tre steder) brugte vi også fire københavnske sprogprøver, to piger og to drenge i alderen 15-16 år (fra Sprogforandringscentrets korpus). For at undersøge om de unge bornholmere genkendte de lokale talere som lokale, og de københavnske som københavnske, gav vi dem fire valgmuligheder: Rønne (største by på Bornholm), Nexø (den lokale by), København (hovedstad) og Næstved (større sjællandsk by).

Til sprogprøverne i Hirtshals eliciterede vi tale fra optagelser af to drenge og to piger. I disse anvendtes nordjysk prosodi som blandt andet er kendetegnet ved stødløshed på efterstillede præpositioner. Da Aalborg har en central og normsættende position i Nordjylland, ville vi også teste reaktioner på stemmer fra Aalborg og inkluderede derfor to drenge- og to pigestemmer herfra. Stemmerne fra Aalborg er også karakteriserede ved den nordjyske prosodi men i mindre grad end stemmerne fra Hirtshals (jf. beskrivelser i Appendiks 1). Ved at inkludere sprogprøverne fra Aalborg kan vi således teste om de unge i Hirtshals vurderer disse mere positivt end for eksempel de københavnske stemmer.

I Bylderup var udgangspunktet en smule anderledes idet alle eleverne i niende

klasse var blevet interviewet i to forskellige situationer. Den ene var med en sønderjysktalende forsker som interviewer, den anden med en standarddansktalende (Monka & Hovmark 2016). Denne fremgangsmåde var foranlediget af den særlige sønderjyske situation hvor det er almindeligt at skifte mellem dialekt og 'rigsdansk' afhængig af samtalepartneren (Monka 2020). De to interviewkontekster genererede interessante data og viste en stor variation blandt de unge sønderjyder i forhold til situationelle stilskift. Nogle af de unge skiftede i så høj grad stil mellem de to interview at vi har kunnet eliciterer to forskellige sprogrøver fra samme person, på henholdsvis sønderjysk og 'rigsdansk' (altså en 'ægte' *matched guise*, Garrett 2010: 53 ff.). Da der ikke på samme måde som i tilfældet med Hirtshals i relation til Aalborg kan peges på en et regionalt sprogligt normcenter i Sønderjylland, inkluderede vi kun de københavnske varianter sammen med sønderjysk og rigsdansk i masketesten i Bylderup. Tabel 1 viser en oversigt over sprogrøver og respondenter de tre steder. I Appendiks 1 findes en kort beskrivelse af hver sprogrøve.

Tabel 1. Oversigt over sprogrøver og lyttere i eksperimenterne de tre steder.

Sted	Sprogrøve	Antal prøver	Antal Lyttere
Bylderup	Sønderjysk (2 piger, 2 drenge)	12	88
	'Rigsdansk' (2 piger, 2 drenge), samme talere som i de sønderjyske masker		
	Københavnsk (2 piger, 2 drenge)		
Hirtshals	Nordjysk, Hirtshals (2 piger, 2 drenge)	12	102
	Nordjysk, Aalborg (2 piger, 2 drenge)		
	Københavnsk (2 piger, 2 drenge)		
Nexø	Københavnsklydende sprogbrug, Bornholm (2 piger, 2 drenge)	8	66
	Københavnsk (2 piger, 2 drenge)		

3.2 Fremgangsmåden

Masketestene blev udført på samme måde og efter samme principper alle tre steder på de skoler hvor Periferiprojektets feltarbejde var blevet gennemført et til to år tidligere. De niendeklasseelever der havde deltaget i undersøgelserne tidligere, gik ikke længere på skolerne, og respondenterne kom således fra de samme steder men var nogle andre, og de (gen)kendte ikke de feltarbejdere der stod for at gennemføre testene¹. I Bylderup og Nexø blev eksperimentet gennemført med alle deltagere på

¹ Marie Maegaard stod for eksperimenterne i Bylderup og Nexø og Pia Quist i Hirtshals.

én gang i ét stort fælles lokale; i Hirtshals foregik det i to omgange men direkte efter hinanden sådan at eleverne ikke kunne nå at tale med hinanden om hvad det gik ud på. Det er nemlig vigtigt for eksperimentets vellykkethed at deltagerne ikke på forhånd ved hvad det drejer sig om. I holdningstesten er vi interesserede i de underbevidste sprogholdninger (se afsnit 4.4 nedenfor). Vi havde derfor ikke forberedt deltagerne på hvad testene præcist gik ud på, ligesom vi havde bedt deres lærere om ikke at nævne noget. Dette fungerede efter hensigten alle tre steder.

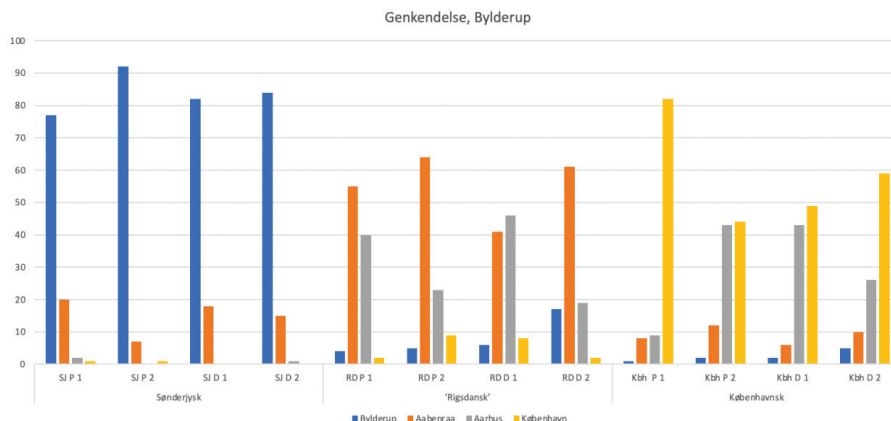
Eksperimentet bestod af tre dele, tre sæt af spørgeskemaer: Holdningstesten, genkendelsestesten og til sidst en række spørgsmål om respondentens baggrund, dvs. køn, alder, bopæl, forældres uddannelse og erhverv. Som det første skulle deltagerne lytte til sprogprøverne mens de undervejs tog stilling til talerens personlighed ved at udfylde en række Likert-skalaer med spørgsmål som ”Synes du personen virker ambitiøs?”. De fik mulighed for at sætte kryds på en skala fra ”ja, meget” til ”nej, slet ikke”. Vi havde 8 personlighedstræk med i forsøget: ’ambitiøs’, ’til at stole på’, ’selvsikker’, ’populær’, ’flink’, ’intelligent’, ’sjov at være sammen med’ og ’en irriterende type’.

Umiddelbart efter holdningstesten blev stemmepøverne afspillet igen og deltagerne skulle denne gang tage stilling til hvor i landet den talende kom fra, ved at sætte kryds i en af de angivne muligheder. Disse muligheder var forskellige de tre steder (jf. afsnit 4). Det blev understreget for deltagerne at de for hver stemme kun kunne sætte ét kryds. Samtidig fik de at vide at der ikke nødvendigvis var stemmer fra alle stederne, og at stemmerne ikke nødvendigvis fordelte sig ligeligt mellem bestemte steder. De måtte altså gerne sætte kryds det samme sted for flere af sprogprøverne hvis de mente at nogle af talerne kom fra det samme sted.

4 Resultater af genkendelseeksperimenterne

4.1 Bylderup

I Bylderup bad vi deltagerne om at lokalisere hver af de 12 stemmer i enten Bylderup, Aabenraa (den nærmeste større by), Aarhus (største by i Jylland) eller København (hovedstad og nationalt normcenter). Samlet set var de unge lyttere i Bylderup relativt præcise i deres svar (se Figur 1). Det overordnede mønster er tydeligt: De sønderjyske sprogprøver placeres i Bylderup (blå søjler), de ’rigsdanske’ i Aabenraa (de orange søjler), og de københavnske i København (de gule søjler). Der er imidlertid nogle interessante detaljer i mønstrene som vi kort kommer ind på nedenfor.

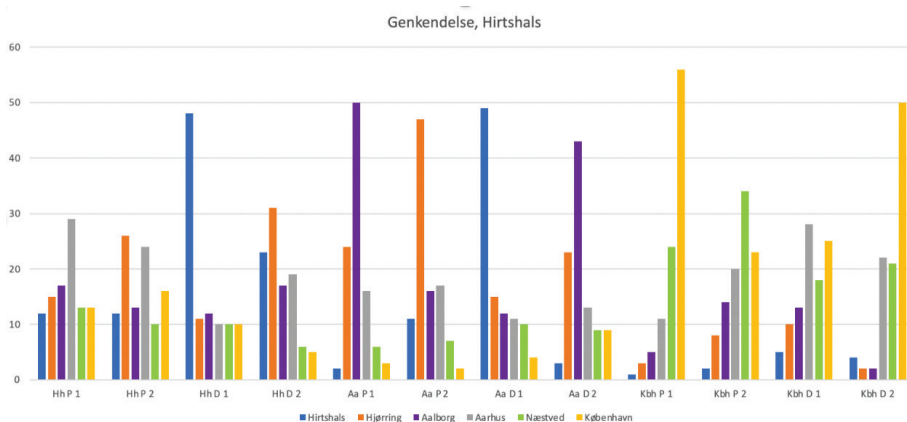

Figur 1. Procentandelen af respondenter i Bylderup der placerede hver sprogpøve i hhv. Bylderup, Aabenraa, Aarhus eller København. Sprogpøvene er ordnet fra venstre mod højre som følger: Sønderjysk pige 1 (Sj P 1), Sj P 2, Sj D 1, Sj D 2; Rigsdansk (RD) P 1, RD P 2, RD D 1, RD D 2; Københavnsk (Kbh) P 1, Kbh P 2, Kbh D 1, Kbh D 2. Blå betyder Bylderup, orange er Aabenraa, grå er Aarhus og gul er København

De fire sønderjysk-talende prøver blev af langt de fleste lyttere placeret i Bylderup. Kun meget få pegede på Aabenraa og næsten ingen på Aarhus eller København. Lytterne fra Bylderup havde altså ingen problemer med at genkende den lokale sønderjyske sprogbrug. Som vi senere skal se, er dette resultat unikt for Bylderup. De unge lyttere i Hirtshals og Nexø kunne ikke i samme grad genkende de lokale stemmer som lokale.

Mht. 'rigsdansk'-maskerne var lytterne fra Bylderup også relativt konsistente i deres svar, men ikke lige så præcise i genkendelsen. De hørte stemmerne som henhørende til enten Aabenraa eller Aarhus, og kun i meget lille grad til København eller Bylderup. Det er interessant at 'rigsdansk'-talerne lokaliseres til steder uden for Bylderup. Det tyder på at de unge lyttere betragter sønderjysk – og ikke den mere standardnære variant, her kaldet 'rigsdansk' – som den umarkerede og forventede sprogbrug i Bylderup. Samtidig er det interessant at mellem ca. 20% og 45% af lytterne har placeret de 'rigsdanske' prøver i Aarhus. Lytterne ser altså ud til især at skelne mellem det helt lokale Bylderup versus resten af Jylland, og her vurderes de fire sønderjyske faktisk som otte forskellige personer baseret på deres sønderjyske henholdsvis 'rigsdanske' masker.

Hvad angår de fire københavnske stemmer, fremgår det af Figur 1 at de for to af stemmernes vedkommende, *Kbh P 2* og *Kbh D 1*, primært placeres i Jylland, og for *Kbh D 2*'s vedkommende er det også under 60% der placerer ham i København. *Kbh P 1* genkendes derimod ret tydeligt som københavner. Hun er den eneste der har en forekomst af velariseret [ð] (jf. Appendix 1), og dette kan muligvis være med til at gøre hende ekstra 'københavnsk' i lytternes forståelse.

Figur 2. Procentandelen af respondenter i Hirtshals der placerede hver sprogprøve i hhv. Hirtshals, Hjørring, Aalborg, Aarhus, Næstved eller København. Sprogprøverne er anført fra venstre som følger: Hirtshals (Hh) P 1, Hh P 2, Hh D 1, Hh D 2; Aalborg (Aa) P 1, Aa P 2, Aa D 1, Aa D 2; Kbh P 1, Kbh P 2, Kbh D 1, Kbh D 2. I vurderingerne er farverne anvendt som følger: Hirtshals er lys blå, Hjørring er orange, Aalborg er lilla, Aarhus grå, Næstved grøn og København gul.

4.2 Hirtshals

Sammenlignet med lytterne fra Bylderup udviser lytterne i Hirtshals mindre konsistens og mere varierede svar i genkendelsestesten. I Hirtshals blev lytterne bedt om at placere de 12 stemmer i enten Hirtshals, Hjørring, Aalborg, Aarhus, Næstved eller København. Næstved er nok en relativt ukendt by for de nordjyske unge. Når den er medtaget som mulighed, var det for at lytterne kunne vælge en sjællandsk by som ikke var København – hvis de syntes at fx de københavnske sprogprøver ikke lød københavnske, men heller ikke jyske.

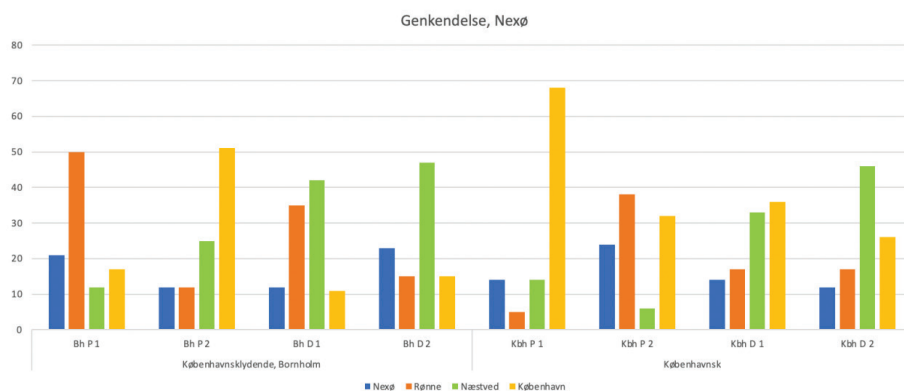
Overordnet viser Figur 2 at Aalborg-prøverne genkendes som nordjyske (placeres primært i Hirtshals, Hjørring og Aalborg), København-prøverne genkendes i en vis udstrækning som københavnske/sjællandske, mens placeringen af Hirtshals-prøverne er mere uklar (bortset fra for *Hh D 1*), især for pigestemmerne.

De københavnske prøver placeres især i København, Næstved og Aarhus. Meget få placerer de københavnske stemmer i det nordjyske område (Hirtshals, Hjørring og Aalborg), men Aarhus vælges relativt ofte: eksempelvis er Aarhus det hyppigste valg for *Kbh D 1*. Den københavnske sprogprøve *Kbh P 1* placeres imidlertid primært i København (56%), men også i Næstved (24%). Der er altså 80% der placerer hende uden for Jylland, hvilket er det samme tal som i Bylderup. Mønstret er i det hele taget overordnet det samme som i Bylderup mht. de københavnske prøver: *Kbh P 1* vurderes som mest københavnsk, derefter følger *Kbh D 2*, og så er der endelig de to midterste hvor vurderingen er mere grumset. Således placeres *Kbh P 2* og *Kbh D 1* mere ligeligt end de to andre københavnske prøver i Aarhus, Næstved og København.

Samlet set var lytterne i Hirtshals i stand til at placere de nordjyske stemmer i den nordjyske region, men de var inkonsekvente i at lokalisere korrekt inden for regionen. Mest overraskende er det nok at de to pigestemmer fra Hirtshals ikke blev knyttet til Hirtshals, men i høj grad til Aarhus, og for *Hh P 2*'s vedkommende også Hjørring. Rent sprogligt er disse to stemmer de mest nordjyske (jf. appendiks 1). De bruger begge den forlængede stødløse udtale kombineret med en genkendelig nordjysk intonation (se evt. Mortensen 2019, 2020 for mere detaljerede analyser af de to pigers registre). Mere end halvdelen af lytterne, 54%, placerede *Hh P 1* uden for den nordjyske region (28% i Aarhus, 13% i København og 13% i Næstved). 31% forbandt hende med Hjørring og Aalborg og kun 12% mente at hun lød som en fra Hirtshals. For *Hh P 2* får vi et lignende resultat – 49% af lytterne placerede hende uden for Nordjylland (København: 16%, Næstved: 10%, Aarhus: 24%), mens 26% mente hun var fra Hjørring og (kun) 12% at hun var fra Hirtshals. I modsætning hertil blev Aalborg-stemmen *Aa D 1* af flertallet af lyttere knyttet til Hirtshals (49%), og kun 12% troede at han var fra Aalborg. Dette resultat er overraskende fordi hans sprogprøve, i modsætning til *Hh P 1* og *Hh P 2*, indeholder få nordjyske træk, men lytterne vurderede alligevel at han var en lokal taler.

Der kan være forskellige grunde til dette. En af årsagerne kan naturligvis være at de unge Hirtshals-lyttere ikke opfatter sig selv og deres jævnaldrende som nogen der taler anderledes end man gør i resten af regionen, og derfor vil deres placering af talerne som lokale eller ikke simpelthen være tilfældig. Dette forklarer imidlertid ikke hvorfor næsten halvdelen af lytterne placerede *Hh D 1* i Hirtshals – og ikke

mere ligeligt fordelt i Hjørring, Aalborg eller Hirtshals. Han blev overvejende placeret i Hirtshals selvom sprogrprøven indeholder færre nordjyske træk end *Hh P 1* og *Hh P 2*. En mulig forklaring kan knyttes til køn og stilistisk persona som Mortensen analyserer i sin etnografi fra Hirtshals (jf. Mortensen 2019, 2020). Mortensen hævder at da de nordjyske træk i høj grad bruges blandt visse akademisk og globalt orienterede piger, bærer de potentielt indeksikalske betydninger der kan knyttes til det globale såvel som det lokale. Sådanne stilistiske indeksikaliteter er formentlig udbredt lokalt i Hirtshalsområdet, og det kan være en del af forklaringen på hvorfor *Hh D 1* og *Aa D 1* blev hørt som lokale fra Hirtshals, mens *Hh P 1* og *Hh P 2* ikke gjorde.

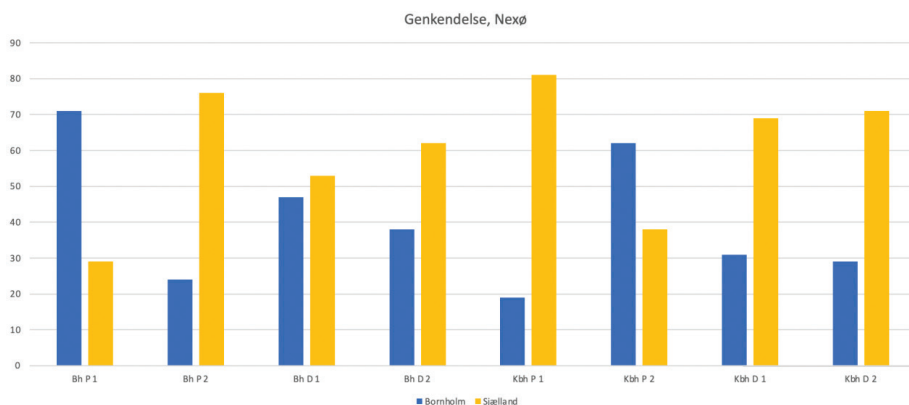

Figur 3. Procentandelen af respondenter i Nexø der placerede hver sprogrprøve i hhv. Nexø, Rønne, Næstved eller København. Sprogrprøverne er ordnet fra venstre mod højre som følger: Bornholmsk (Bh) P 1, Bh P 2, Bh D 1, Bh D 2; Københavnsk (Kbh) P 1, Kbh P 2, Kbh D 1, Kbh D 2. Farverne: Nexø er blå, Rønne orange, Næstved grøn og København gul.

4.3 Bornholm

For Bornholm er det overordnede billede en del anderledes end for Bylderup og Hirtshals (se Figur 3). Der er forskel på placeringen af de otte sprogrprøver, men mønstrene er ikke helt klare. For det første kan vi konstatere at *Kbh P 1* igen vurderes med langt større hyppighed end de andre københavnere til at være fra København (nemlig i 69% af tilfældene og statistisk signifikant mere end de tre andre københavnske stemmeprøver ($\text{Chi}^2 = 157,32$, d.f. = 3, $p < 0,0001$)). Ingen af sprogrprøverne placeres mest i Nexø (selv om alle de bornholmske stemmer faktisk er fra Nexø-området). To stemmer placeres dog primært på Bornholm, nemlig *Bh P 1* og

Kbh P 2. Samtidig spiller Næstved en relativ stor rolle i placeringerne idet alle fire drengestemmer placeres hyppigt i Næstved (med over 30%).

Figur 4. Procentandelen af respondenter i Nexø der placerede hver taler som hhv. fra Bornholm eller fra Sjælland. Sprogprøverne er placeret som i Figur 3. Farverne: Blå betyder Bornholm (Rønne og Nexø), gul Sjælland (Næstved og København).

Formålet med genkendelsestesten i Nexø var især at undersøge om lytterne kunne høre forskel på om talerne var fra København eller Bornholm. Hvis vi slår kategorierne sammen to og to (Nexø-Rønne vs. Næstved-København), får vi mønstret i Figur 4.

Som det fremgår af Figur 4, placerer lytterne de bornholmske og københavnske talere på både Bornholm og på Sjælland, men primært på Sjælland. Der er flere ting der er værd at bemærke her. For det første er det påfaldende at seks ud af otte talere af et flertal placeres uden for Bornholm – på Sjælland. Kun *Bh P 1* og *Kbh P 2* placeres primært på Bornholm, den første af 71% af lytterne, den anden af 62% (og denne forskel er statistisk signifikant idet $\text{Chi}^2 = 54,53$, d.f. = 1, $p < 0,001$). Hvis vi opfatter alle sprogprøverne som københavnsklydende, er der altså en tendens til at placere københavnsklydende sprogbrug på Sjælland, og ikke på Bornholm. Dette kunne tyde på at den ideologiske forbindelse mellem københavnsk sprogbrug og København stadig findes blandt de unge, og at den københavnsklydende sprogbrug ikke opfattes som lige så naturligt hørende til på Bornholm som på Sjælland, på trods af at de bornholmske unges hverdagsprog lyder meget københavnsk. Endelig ser det i Figur 4 ud til at der er en mulig lille tendens til at de københavnske sprogprøver placeres hyppigere på Sjælland end de københavnsklydende fra Bornholm.

Denne tendens viser sig at være statistisk signifikant, idet $\text{Chi}^2 = 6,72$, d.f. = 1, $p = 0,009$. Det er dog en relativt svag tendens – 55% af respondenterne placerer de københavnske stemmer på Sjælland, 57% af respondenterne placerer de bornholmske stemmer på Bornholm – som ikke er nok til at vi vil gå ind i en tolkning af den her (som nævnt ovenfor er der en stærkere og ligeledes statistisk signifikant tendens til at to af pigestemmerne placeres på Bornholm selv om kun den ene af dem er fra Bornholm).

Vi vil mene at det generelle mønster er at de bornholmske respondenter ikke kan skelne en ung bornholmsk stemme fra en københavnsk.

4.4 Genkendelse, sproglig opmærksomhed og standardisering

I danske sprogmaskeundersøgelser er genkendelseksperimenter typisk blevet udført lidt anderledes end vi her har gjort det. Man har eksempelvis benyttet skalaer som *lokal-rigsdansk* eller *lokal-københavnsk* (se fx Kristiansen 2009; Mægaard 2001). Det skyldes at det har været et andet spørgsmål man gerne ville besvare; nemlig hvor standarddanske forskellige former for sprogbrug blev anset for at være. Samtidig har eksperimenterne typisk indeholdt to former for københavnsk, men kun én form for lokal sprogbrug. I vores eksperiment er det nærmest omvendt. I de to jyske lokaliteter har vi inkluderet to former for jysk, og kun én slags københavnsk, og i det bornholmske eksperiment har vi to former for københavnsk med hvor den ene form også er lokal. Derfor er resultaterne her ikke direkte sammenlignelige med tidligere studier.

Man kan tolke resultaterne fra genkendelsestesten i et *sproglig opmærksomheds*-perspektiv. Normalt bruges *sproglig opmærksomhed* eller *sproglig bevidsthed* (eng. *language awareness*) især inden for sprogtileningsforskning og henviser til en form for sproglig kompetence som ligger ud over det at *bruge sproget*, altså en form for metasproglig bevidsthed. I nyere teoridannelse inddrages også forståelser af sprogets ideologiske indlejring. Således forklarer Carter:

CLA [Critical Language Awareness] presents the view that language use is not neutral, but is always part of a wider social struggle underlining the importance for learners of exploring the ways in which language can both conceal and reveal the social and ideological nature of all texts (2003: 64)

Sagt på en lidt anden måde omfatter sproglig opmærksomhed viden om sproglig ideologi og om sprogets sammenhæng med sociale forhold. Selv om begrebet sproglig opmærksomhed især er udviklet som del af teorier om andetsprogstilegnelse, benyttes sproglig opmærksomhed og bevidsthed også inden for sociolingvистiske tilgange til forandring. Tore Kristiansen diskuterer netop denne sammenhæng i flere af sine artikler (mest direkte i Kristiansen 2018), og argumenterer for at det ikke er det bevidstgjorte hierarki mellem sproglige varieteter der er afgørende for sprogforandring, men det underbevidste. Det genkendelseseksperiment vi her har fremlagt resultaterne af, er ikke gennemført med udgangspunkt i en skelnen mellem bevidst og underbevidst (i modsætning til holdningseksperimentet). Vi ved ikke hvilke sproglige træk lytterne reagerer på, og vi ved ikke om de selv er bevidste om det. Men vi kan se om de er i stand til at genkende den lokale sprogbrug som lokal, og om de desuden kan placere den øvrige variation på en måde der svarer til hvor talerne faktisk kommer fra. Dette er der stor forskel på, og det ser ud til at korrespondere med både sprogbrugssituationen på stedet og den metasproglige bevidsthed vi har analyseret med kvalitative metoder andetsteds (se Monka 2020; Mortensen 2019, 2020; Scheuer m.fl. 2020; Stæhr & Larsen 2020a, 2020b). Således fremstår de sønderjyske unge som dem med den stærkeste sprogideologiske tilknytning, mens de bornholmske og nordjyske unge på forskellige måder udviser en svagere ideologisk tilknytning til det lokale sprog (se Scheuer m.fl. 2020: 210). De sønderjyske unge trækker på sproglige ideologier som knytter sønderjysk dialekt tæt sammen med stedet og med lokalbefolkningen, og sætter således et skel ind mellem sønderjysk og andre former for sprogbrug. I modsætning hertil giver de nordjyske unge udtryk for at nordjysk er 'normalt', og de konstruerer ikke skarpe skel mellem nordjyder og andre mennesker, eller mellem nordjysk og andre former for sprogbrug. De nordjyske unges manglende genkendelse af nogle af de lokale Hirtshalsstemmer som nordjyske, hænger formentlig sammen med dette. De opfatter muligvis ikke de særlige nordjyske træk i sprogprøverne som nordjyske, men blot som 'normale', og dermed bliver genkendelsesmønstret for de nordjyske unge mere uklart. Her kan man altså tale om at genkendelsesresultatet afspejler en generelt lavere grad af fokus på sproglige forskelle mellem nordjysk og andre former for sprogbrug, og dermed en lavere grad af sproglig opmærksomhed.

Endelig ser det ud til at de unge bornholmere ikke skelner mellem københavnsk som det tales i København, og københavnsk som det tales på Bornholm. Dette stemmer overens med de sproglige analyser af sprogbrugen hvor vi heller ikke har bemærket nogen forskelle, end ikke af prosodisk art.

Indtil nu har vi hovedsageligt haft fokus på lytternes sproglige bevidsthed i vores analyse af resultaterne. En anden vinkel på resultaterne kunne være at se på de sprogtræk der forekommer i de enkelte prøver. Det kunne tænkes at lytterne reagerer på typen og mængden af lokale træk i de enkelte masker. De sønderjyske sprogprøver indeholder en del sønderjyske træk af forskellig type, og man kunne forestille sig at det var dette der gjorde at lytterne så tydeligt genkender dem. Tilsammen indeholder de sønderjyske masker både prosodiske, segmentalfonetiske, morfologiske og leksikalske træk, og sprogprøven *Sj D 2* indeholder faktisk sønderjyske træk af alle disse typer. De nordjyske træk er derimod langt færre og primært af prosodisk art. At de nordjyske sprogprøver ligger tættere på standarddansk end de sønderjyske kan naturligvis spille ind på graden af genkendelse, men der er tegn på at det ikke er det afgørende for genkendelsen. Således er der ikke forskel på genkendelsen af *Sj D 2* og de øvrige sønderjyske sprogprøver, på trods af at *Sj D 2* indeholder en noget højere mængde træk end de øvrige, og af flere typer. Hvis morfologiske træk eksempelvis var mere saliente end fonetiske, ville vi forvente at *Sj D 2* i endnu højere grad end de øvrige sønderjyske prøver ville blive placeret i Bylderup. Dette er ikke tilfældet; i stedet er det *Sj P 2* der hyppigst placeres i Bylderup.

Samtidig har sprogprøverne fra Hirtshals den umiskendelige nordjyske prosodi, som vi formoder er meget tydelig for ikke-nordjyder, og pigestemmerne har den særlige nordjyske stødløshed i visse kontekster. Alligevel placeres netop pigestemmerne ikke primært i Hirtshals, men i Aarhus og Hjørring. Dette tyder på at lytterne ikke knytter disse træk til noget der er særligt for nordjysk. Det ville være interessant at udføre eksperimentet fra Hirtshals i eksempelvis Aarhus eller Randers for at se om vi har ret i at andre lyttere, uden for Nordjylland, ville reagere anderledes på sprogprøverne og i højere grad bemærke de særlige nordjyske træk.

Dialektgenkendelse beskrives ofte som påvirket af flere faktorer. Således nævner Kerswill og Williams i deres gennemgang af flere dialektgenkendelsesstudier at 'Highly distinctive dialects are likely to be more easily recognised than less distinctive dialects' (2002: 179). Dette virker ret åbenlyst, men deres studier viser faktisk at det ikke i sig selv er nok at dialekten er markant anderledes end andre. For at lytterne er i stand til at genkende den spiller flere andre faktorer ind, bl.a. graden af lokal tilknytning og graden af mobilitet hos lytterne. Kerswill og Williams viser også at det for de studier de gengiver, gælder at man genkender sin egen dialekt bedre end andres. I det nordjyske tilfælde ovenfor ser vi ikke tegn på dette (jf. Tønndering & Pharao 2020 for lignende resultater), og man kan sagtens forestille sig at netop ens egen dialekt eller sprogbrug kan opfattes som helt almindelig og ikke

anderledes and alt muligt andet hvis sprogsamfundet er stærkt påvirket af standardisering. Kerswill og Williams nævner netop også standardisering (eller 'levelling') som en faktor som hindrer dialektgenkendelse (2002: 201).

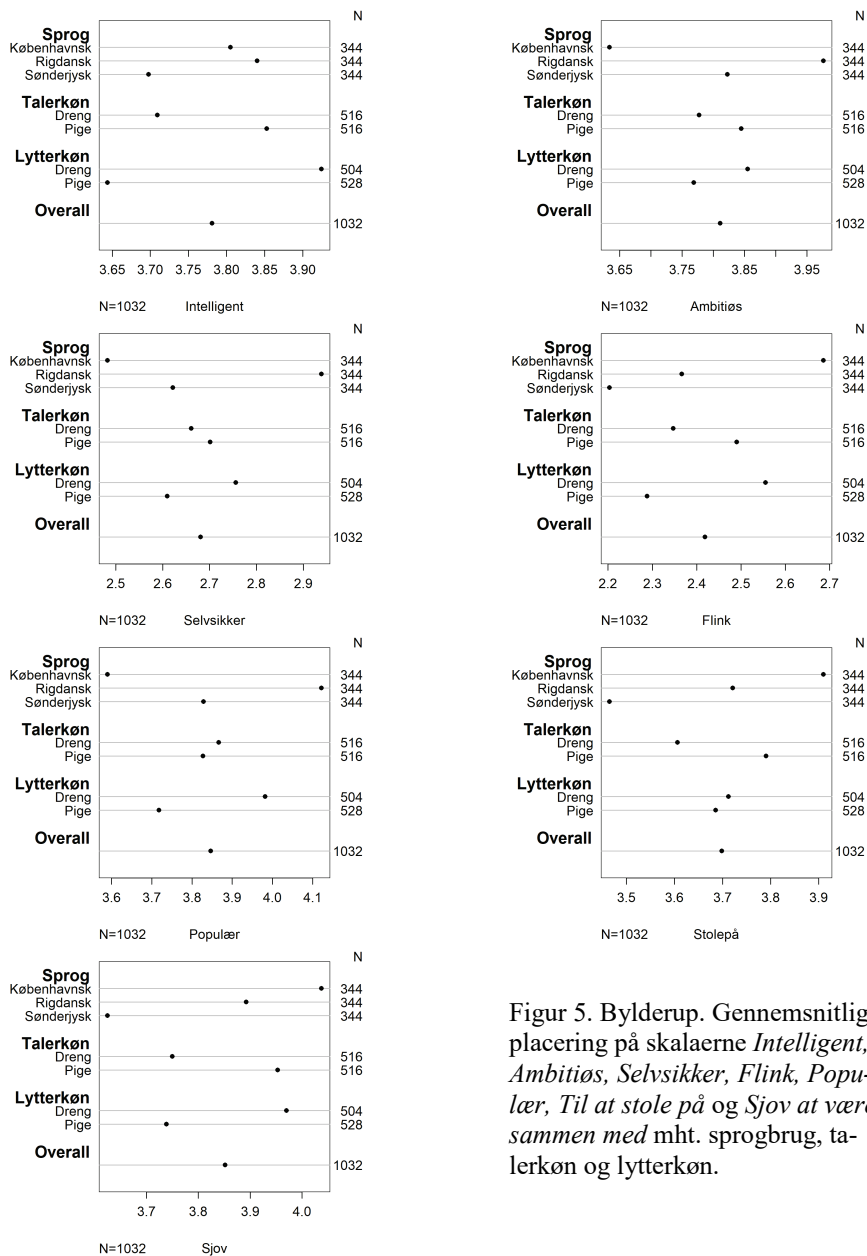
Der ser altså ud til at være en sammenhæng mellem sprogforandring og graden af dialektgenkendelse sådan at sprogsamfund hvor lyttere i ringere grad genkender lokal dialekt, undergår forandring mod standard. Hvilken vej påvirkningen går, og om der er tale om direkte påvirkning mellem de to fænomener, er dog ikke umiddelbart til at afgøre. Det er muligt at en lav grad af genkendelse er udtryk for at der er en omfattende standardiseringsproces i gang som har gjort at den lokale sprogbrug ikke længere lyder som den ældre sprogbrug lytterne præsenteres for. Imidlertid er det også en mulighed at den lave grad af genkendelse vil betyde at udviklingen mod standard ikke bremses (fordi man simpelthen ikke er opmærksom på den), og dermed har genkendelsesgraden indflydelse på forandringsprocessen (jf. Monka 2020). Vi kan altså antage at de forskellige grader af genkendelse vi har set i Bylderup, Hirtshals og Nexø hænger sammen med standardiseringsmønstrene i de pågældende sprogsamfund, men sammenhængene er formentlig komplekse,

Genkendelsesmønstrene ser altså ud til at hænge sammen med mønstrene i de øvrige resultater fra Dialekt i Periferien-projektet, og hvis underbevidste holdninger til sproglig variation er drivkraften bag sprogforandring, må vi forvente at holdningsresultaterne fra sprogmaskeundersøgelsen vil kaste endnu mere lys over forandringsprocesserne de tre steder.

5 Resultater af holdningeksperimenterne

Resultaterne fra holdningeksperimenterne er i overordnede træk gengivet i bogen om projektet (se Maegaard & Quist 2020), men i nærværende artikel har vi tilføjet mere detaljerede statistiske undersøgelser af sammenhænge mellem den sproglige variation og køn, og her kommer flere sammenhænge frem som nuancerer billedet en anelse.

Vi har analyseret responserne med ordinal multipel logistisk regression med blandede effekter hvor vi kontrollerede for variation mellem de enkelte deltagere og de individuelle sprogprøver. Det vil sige at de effekter vi finder, med større sikkerhed kan tilskrives de faktorer vi undersøger, og ikke undergrupper af deltagere eller en specifik sprogprøve. For hver skala undersøgte vi effekter af sprogbrug, talerens køn, lytterens køn og eventuelle interaktioner. Her rapporteres kun de faktorer der viste sig at have en statistisk signifikant effekt.

Figur 5. Bylderup. Gennemsnitlig placering på skalaerne *Intelligent*, *Ambitious*, *Selvsikker*, *Flink*, *Populær*, *Til at stole på* og *Sjov at være sammen med mht. sprogbrug, talerkøn og lytterkøn*.

5.1 Sprogholdninger i Bylderup

I Bylderup er der signifikante effekter på syv ud af de otte skalaer (alle bortset fra *En irriterende type*), nemlig *Intelligent*, *Ambitiøs*, *Selvsikker*, *Flink*, *Populær*, *Til at stole på* og *Sjov at være sammen med*. Vi gennemgår resultaterne ved at vise den gennemsnitlige fordeling i en oversigt (Figur 5) og derefter gennemgå modellen og effekterne (Tabel 3).

For hver skala gælder det at 1 svarer til svaret 'ja, meget', og 5 svarer til svaret i den anden ende af skalaen, 'nej, slet ikke'. Det vil sige at negative værdier i de statistiske analyser betyder at den givne faktor medfører en effekt i retning af 'ja, meget' på skalaen, og omvendt betyder positive værdier en effekt i retning af 'nej, slet ikke' – hvilket kan forekomme intuitivt omvendt. Langt de fleste skalaer har gennemsnitlige tal der ligger omkring den midterste svarkategori 3.

Figur 5 viser fordelingen på de syv skalaer der udviste signifikante effekter. Det overordnede billede ser ud til at være at de sønderjyske sprogrøver vurderes mere positivt end de øvrige, at drenge vurderes mere positivt end piger og at pige-lyttere vurderer talerne mere positivt end drengelyttere gør. Dette er dog ikke et gennemgående mønster. Når vi analyserer materialet statistisk, viser der sig mere komplekse sammenhænge. I Tabel 3 fremgår det hvilke effekter der viser sig at være signifikante.

Tabel 3. Bylderup. Effekter på skalaerne *Intelligent*, *Ambitiøs*, *Selvsikker*, *Flink*, *Populær*, *Til at stole på* og *Sjov at være sammen med*. Kun signifikante effekter ($p < .05$) er medtaget

	Estimate	Std. Error	z value	Pr(> z)
Intelligent				
TalerkønPige	1.2839	0.4717	2.722	0.0065**
LytterkønPige	-0.6531	0.2791	-2.340	0.0193*
SprogSønderjysk:TalerkønPige	-1.6793	0.6654	-2.524	0.0116*
Ambitiøs				
LytterkønPige	-0.72484	0.28906	-2.508	0.01216*
SprogRigdansk: LytterkønPige	0.79612	0.28481	2.795	0.00519**
SprogSønderjysk: LytterkønPige	0.78658	0.28557	2.754	0.00588**
Flink				
SprogRigdansk	-1.0679	0.3553	-3.005	0.00265**
SprogSønderjysk	-1.8218	0.3593	-5.070	3.97e-07***
LytterkønPige	-1.1273	0.3881	-2.905	0.00368**
SprogSønderjysk: LytterkønPige	1.2214	0.2989	4.086	4.38e-05***
Til at stole på				
SprogSønderjysk	-0.9954	0.3423	-2.908	0.003634 **
TalerkønPige	1.0153	0.3066	3.312	0.000926 ***
TalerkønPige:LytterkønPige	-1.1745	0.2381	-4.933	8.1e-07 ***
Sjov at være sammen med				
SprogSønderjysk	-1.9670	0.5045	-3.899	9.67e-05 ***
LytterkønPige	-1.2658	0.4151	-3.050	0.00229 **
SprogRigdansk:LytterkønPige	1.2692	0.4127	3.075	0.00210 **
SprogSønderjysk:LytterkønPige	1.6861	0.4150	4.063	4.84e-05 ***
SprogRigdansk:TalerkønPige:Lyt- terkønPige	-1.1494	0.5789	-1.986	0.04709 *
SprogSønderjysk:TalerkønPige:Lyt- terkønPige	-1.2722	0.5801	-2.193	0.02829 *
Populær				
TalerkønPige	-1.18945	0.51046	-2.330	0.0198 *
LytterkønPige	-0.55477	0.24476	-2.267	0.0234 *
SprogRigdansk:TalerkønPige	2.06958	0.72100	2.870	0.0041 **
Selvsikker				
SprogRigdansk	0.92401	0.42433	2.178	0.0294 *

Vi gennemgår resultaterne skala for skala. Tabel 3 viser at pigestemmerne generelt vurderes som mindre intelligente end drengestemmerne, og at pigelytterne generelt vurderer talerne som mere intelligente end drengelytterne gør. Samtidig er der en interaktion mellem sprogbrug og talerkøn sådan at mens der ikke generelt er forskel på vurderingerne mht. sprogbrug, så vurderes piger mere positivt når de taler sønderjysk.

På *Ambitiøs*-skalaen ser vi nogle af de samme mønstre, men her er alle effekter relativt små (<0.8). Generelt vurderer pigelytterne talerne som mere ambitiøse end drengelytterne gør. Dog gælder dette primært de københavnske sprogrøver, og ikke de øvrige.

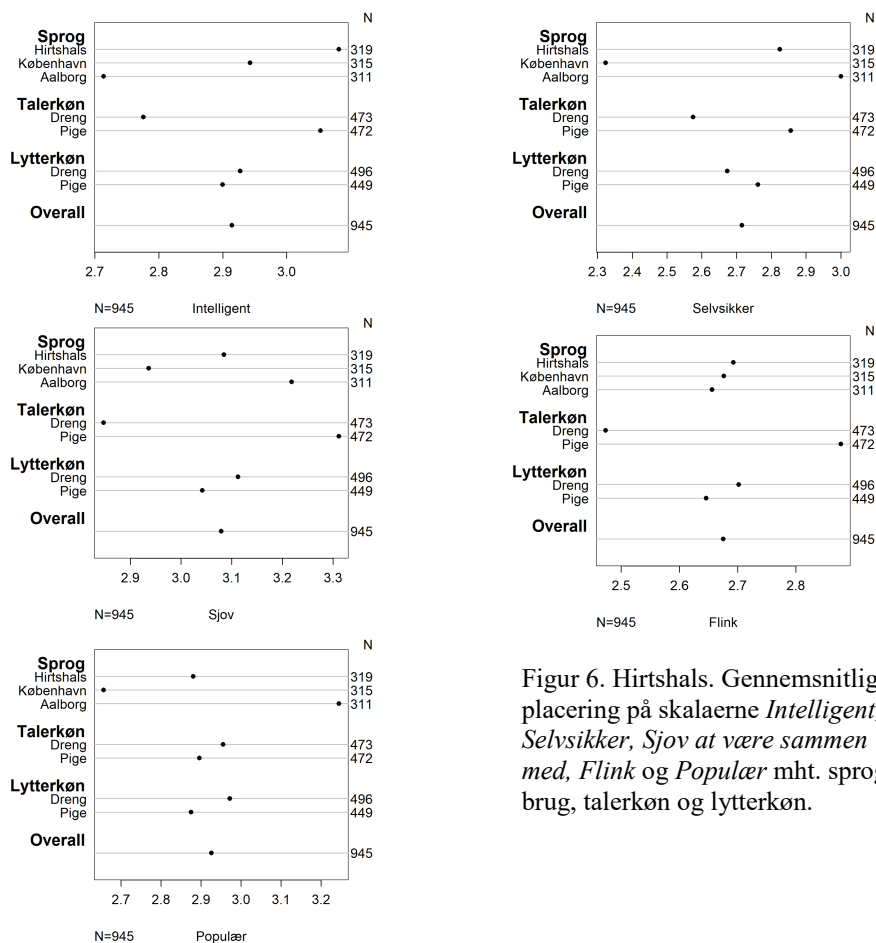
På *Flink*-skalaen er der flere effekter. Igen vurderer pigelytterne generelt talerne som mere flinke. Men der er også andre effekter. De københavnske stemmer vurderes som mindre flinke end de sønderjyske og 'rigsdanske', og pigelytterne vurderer de sønderjyske sprogrøver som mindre flinke end drengelytterne gør.

Også på skalaen *Til at stole på* vurderes de sønderjyske sprogrøver positivt i forhold til de to andre. Desuden vurderes pigestemmerne som mindre til at stole på end drengestemmerne. Endelig er der en interaktion således at pigelyttere vurderer pigetalere højere på *Til at stole på*-skalaen.

Der er to generelle effekter for skalaen *Sjov at være sammen med*: 1) Overordnet vurderes de sønderjyske talere som sjovere at være sammen med, og effekten er relativt stor (-1.97). 2) Pigelyttere vurderer generelt mere positivt end drengelyttere på denne skala. Imidlertid er der for denne skala også flere interaktioner mellem variable. For det første gælder det at selv om pigerne generelt vurderer mere positivt, så gælder dette ikke for de sønderjysk- og 'rigsdansk'-talende. Dette kompliceres dog igen af talerkønnet: Når der er tale om pigestemmer som taler sønderjysk eller 'rigsdansk', så opvurderes de af pigelyttere.

For *Populær*-skalaen er billedet lidt anderledes. Af Tabel 3 fremgår det at pigestemmerne vurderes som mere populære end drengestemmerne, og at pigelytterne vurderer talerne som mere populære end drengelytterne (lille effekt, -0.55). Desuden er der en interaktion mellem sprogbrug og talerkøn således at piger der taler rigsdansk vurderes som mindre populære.

Med hensyn til skalaen *Selvsikker* er der kun én effekt, nemlig en generel effekt af sprogbrug sådan at de "rigsdanske" stemmer vurderes som mindre selvsikre end de øvrige.

Figur 6. Hirtshals. Gennemsnitlig placering på skalaerne *Intelligent*, *Selvsikker*, *Sjov at være sammen med*, *Flink* og *Populær* mht. sprogbrug, talerkøn og lytterkøn.

Sammenfattende er det altså det generelle billede i Bylderup at sønderjysk vurderes positivt på både traditionelle superioritetsskalaer (*Ambitiøs* og *Intelligent*), dynamik-skalaer (*Selvsikker* og *Populær*) og attraktivitet (*Flink*, *Til at stole på* og *Sjov at være sammen med*). I dynamik-dimensionen nedvurderes de rigsdanske prøver i sammenligning med de sønderjyske og københavnske – de opfattes som mindre populære og selvsikre. Der ses altså konturerne af et holdningsmønster hvor sønderjysk opfattes som positivt – og det gør københavnsk til dels også – hvorimod den lokale udgave af standardsproget, 'rigsdansk', ikke tillægges den samme positive værdi. Dertil kommer at både taler- og lytterkøn viser sig at have effekter på

bedømmelserne. Mest interessant i denne sammenhæng er nok tendensen til at pigestemmerne vurderes mere positivt når de taler sønderjysk. Men vi aner også en mere generel tendens, som dog er tydeligere i Hirtshals og på Bornholm, nemlig at pigestemmer vurderes mere negativt end drengestemmer, og mest negativt af drengegyttere. Det vender vi tilbage til i følgende afsnit.

5.2 Sprogholdninger i Hirtshals

Holdningsmønstrene i Hirtshals er markant anderledes end i Bylderup. Her er der stort set ingen effekt af sprogbrug; køn har derimod stor betydning for vurderingerne.

Gennemsnitstallene i Figur 6 indikerer at der kunne være en generel effekt af sprogbrug for alle skalaerne bortset fra *Flink*, men modellen i Tabel 4 viser at sprogbrug ikke i sig selv har betydning, men dog i to tilfælde i interaktion med køn som vi skal se nedenfor.

Tabel 4. Hirtshals. Effekter på skalaerne *Intelligent*, *Selvsikker*, *Sjov at være sammen med*, *Flink* og *Populær*. Kun signifikante effekter ($p < .05$) er medtaget.

	Estimate	Std. Error	z value	Pr(> z)
Intelligent				
TalerkønPige	0.7975	0.3491	2.284	0.0223 *
TalerkønPige:LytterkønPige	-0.6038	0.2386	-2.530	0.0114 *
Selvsikker				
SprogAalborg:TalerkønPige	1.71279	0.58417	2.932	0.00337 **
Sjov at være sammen med				
TalerkønPige	0.8761	0.2407	3.640	0.000272 ***
Flink				
TalerkønPige	0.80925	0.30712	2.635	0.00841 **
Populær				
TalerkønPige	-0.70224	0.32797	-2.141	0.032258 *
SprogAalborg:TalerkønPige	1.79893	0.46486	3.870	0.000109 ***

For *Intelligent*-skalaen er der ingen effekt af sprogbrug, men kun af talerkøn, og talerkøn i interaktion med lytterkøn. Pigestemmerne vurderes generelt som mindre intelligente end drengestemmerne. Interaktionen viser at pigestemmerne gennemsnitligt vurderes ens af pige- og drengelyttere, men at drengene vurderes som mere intelligente af drengelytterne end af pigelytterne. Effekten er dog meget lille.

Med hensyn til skalaen *Flink* er det også kun køn der har effekt for forskellene. Dette indikeres af Figur 6, og Tabel 4 viser at talerkøn er eneste signifikante effekt.

Talerkønnet er altså det eneste der betyder noget for vurderingerne i forhold til hvor flink personen lyder, og her vurderes drengene generelt som mere flinke end pigerne. Effekten er altså signifikant, men dog ikke særlig stor (0.80).

Også for *Sjov at være sammen med* ser vi et kønsbaseret mønster. Af Figur 6 fremgår det at talerkøn igen ser ud til at være det væsentligste kriterium for forskelle i vurderingerne, og dette bekræftes af regressionsanalysen. Skalaen *Sjov at være sammen med* udviser altså det samme mønster som vi har set hidtil, nemlig en generel opvurdering af drenge i forhold til piger, uanset sprogbrug.

De sidste to skalaer, *Populær* og *Selvsikker*, er delvis anderledes end de foregående idet sprogbrug ser ud til at have en vis betydning. Af Figur 6 fremgår at sprogbrug har en effekt for vurderingerne på *Populær*-skalaen, men regressionsanalysen viser at dette kun gælder i interaktion med talerkøn. Det viser sig nemlig at piger generelt vurderes som mere populære (dog meget lille effekt), mens de vurderes som markant mindre populære end drenge i Aalborg-prøverne.

Af Figur 6 ser det ud til at både sprogbrug og køn kan have en effekt for vurderingerne på *Selvsikker*-skalaen, og analyserne viser at der netop er en interaktion mellem de to (se Tabel 4). Således er der ikke forskel på vurderingerne mht. sprogbrug eller køn, bortset fra at pigestemmerne fra Aalborg vurderes som markant mindre selvsikre end drengestemmerne. Dette mønster ligner altså mønstret fra *Populær*-skalaen.

Holdningsmønstret fra Hirtshals kan sammenfattes som et mønster der især udviser kønsbaserede forskelle. Det generelle mønster er således at pigestemmerne nedvurderes i forhold til drengestemmerne, uanset hvordan de taler. De eneste undtagelser er skalaerne *Selvsikker* og *Populær* hvor sprogbrugen også har en effekt – i interaktion med køn. Her vurderes pigestemmerne fra Aalborg nemlig som mindre selvsikre og populære end drengestemmerne fra Aalborg. Sammenfattende peger resultaterne altså på at Hirtshals er et sprogsamfund hvor unge mennesker ikke lægger særlig stor vægt på sproglige forskelle i deres vurderinger af hinanden, men hvor køn til gengæld spiller en meget stor rolle. Det er højst usædvanligt i et sprogholdningsstudie at sprogbrug ikke spiller nogen væsentlig rolle for vurderingerne – og særligt når de sproglige forskelle er så relativt tydelige som det er tilfældet her (eksempelvis mellem sprogprøverne fra Hirtshals og København). Resultatet kan ses som en afspejling af den generelle opfattelse af nordjysk sprogbrug som 'normal' i Hirtshals og den lave sproglige opmærksomhed afdækket i genkendelsestesten. Derudover kan den entydige nedvurdering af piger i sprogmaskeundersøgelsen hænge sammen med generelle kønsideologier i netop dette sprogsamfund som

er karakteriseret ved traditionelle kønsopdelte livsformer (se konklusionen nedenfor samt diskussion i Mægaard & Quist 2020).

5.3 Sprogholdninger i Nexø

I Nexø er der kun signifikante effekter for vurderingerne på tre af skalaerne, nemlig *Flink*, *Populær* og *En irriterende type*.

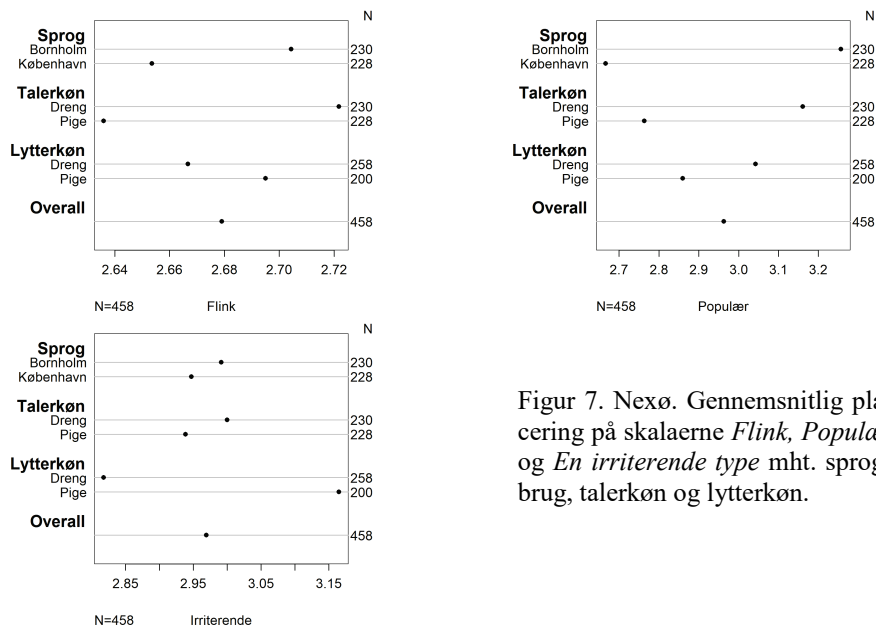
Tabel 5 viser at der ikke generelt er forskel på vurderingerne af hvor flinke talerne lyder, men at de københavnske drengestemmer vurderes som mere flinke end de københavnske pigestemmer.

I Figur 7 ser det ud til at både sprog og talerkøn kan have en betydning for vurderinger på skalaen *Populær*, og det viser sig i Tabel 5 at begge dele udviser effekt. Således bliver de københavnske stemmer vurderet som mere populære end de bornholmske, og pigestemmerne som mere populære end drengestemmerne (lille effekt). Men der er, som det fremgår, ingen interaktioner mellem køn og sprogbrug/optagested.

På skalaen *En irriterende type* er der en generel effekt af lytterkøn, sådan at pigelyttere vurderer talerne som mindre irriterende end drengelytterne (lille effekt). Derudover er der en interaktion mellem sprogbrug og talerkøn sådan at de københavnske pigestemmer vurderes som mere irriterende end de københavnske drengestemmer.

Sprogholdningseksperimentet i Nexø udviser generelt ikke mange effekter, men de få der er, handler overordnet om at de københavnske sprogrøver vurderes forskelligt efter køn. Dette kunne hænge sammen med genkendelsestestens mønster hvor også de to københavnske drengestemmer blev vurderet meget ens, mens de to pigestemmer vurderes forskelligt (den ene som københavnner, den anden som bornholmer).

Det er muligt at drengestemmernes relativt hyppige placering i København og Næstved er medvirkende til de mere positive vurderinger af dem. Det kan vi imidlertid ikke sige noget konkluderende om ud fra denne undersøgelse. Det overordnede billede fra den bornholmske del af sprogholdningsundersøgelsen viser primært at der ikke er mange signifikante effekter, hvilket også var forventet eftersom vi ikke har fundet sproglige forskelle mellem prøverne, og eftersom de bornholmske unge i genkendelsestesten tilsyneladende ikke var i stand til at høre forskel på om talerne var fra København eller Bornholm. Imidlertid kunne man have forestillet sig at køn spillede en større rolle, som vi så i vurderingerne fra Hirtshals. Men selv om tendensen peger i samme retning som vi også så i Bylderup viste det sig ikke at være ret udtalt.

Figur 7. Nexø. Gennemsnitlig placering på skalaerne *Flink*, *Populær* og *En irriterende type* mht. sprogbrug, talerkøn og lytterkøn.

Tabel 5. Nexø. Effekter på skalaerne *Flink*, *Populær* og *En irriterende type*. Kun signifikante effekter ($p < .05$) er medtaget

	Estimate	Std. Error	z value	Pr(> z)
Flink				
TalerkønPige:SprogKøbenhavn	1.87786	0.85746	2.190	0.0285 *
Populær				
SprogKøbenhavn	-1.1642	0.3483	-3.343	0.00083 ***
TalerkønPige	-0.7837	0.3461	-2.264	0.02355 *
En irriterende type				
lytterkønpige	0.5963	0.2282	2.613	0.00898 **
SprogKøbenhavn:TalerkønPige	-1.3711	0.6243	-2.196	0.02808 *

6 Konklusion

Resultaterne af genkendelses- og holdningstestene i kombination både bekræfter og tilføjer nye aspekter til de forskellige kvantitative og kvalitative undersøgelser der blev udført i forbindelse med Periferiprojektet i Bylderup, Nexø og Hirtshals (Maegaard m.fl. 2020). De sønderjyske unge befinder sig i en, i dansk sammenhæng, særlig sprogeologisk kontekst hvor brug af sønderjysk knyttes til stedets særlige historie og hvor dialekt kan anvendes som umarkeret samtalestil i skolen (Monka 2020). I det lys er det ikke overraskende at det også er de sønderjyske unge der har størst held med at lokalisere stemmepøverne i genkendelsestesten. I forhold til tidligere undersøgelser (Maegaard 2001) er det dog delvist uventet at de sønderjyske stemmer i holdningsundersøgelsen vurderes så positivt i forhold til københavnsk og 'rigsdansk'. I Bylderup opfattes de sønderjyske stemmer som populære og selvsikre i modsætning til 'rigsdansk' hvilket generelt går imod tidligere holdningsundersøgelser i hele landet (Jensen m.fl. 2015).

Resultaterne fra Bornholm kan siges at være modstykket til det billede der tegnes af undersøgelserne i Bylderup. De unge respondenter var ikke enige om hvor i landet stemmepøverne skulle placeres, og der viste sig heller ikke at være de store effekter i holdningsundersøgelsen. Der er heller ikke særlig store sproglige forskelle mellem stemmepøverne sammenlignet med prøverne fra Bylderup hvilket afspejler den almindelige sprogbrugssituation blandt de unge i Nexø. Som nævnt, viste både de kvantitative og kvalitative analyser af de unges sprog i Nexø at bornholmske træk var stort set fraværende i dagligsproget - med mindre de blev brugt i stiliseringer (Stæhr & Larsen 2020), fx på skrift i sociale medier (Stæhr m.fl. 2020). Når unge i Nexø bliver bedt om at vurdere stemmer fra Nexø som ikke lyder bornholmske, bliver resultatet ikke overraskende at der ikke differentieres mellem de københavnske og de bornholmske stemmer.

De unge respondenteres reaktioner i genkendelsestesten i Hirtshals ligner resultaterne fra Nexø på den måde at de heller ikke var særlig konsekvente eller præcise når de skulle afgøre hvor en stemme kommer fra. Det synes altså at være et fælles træk for de unge i Hirtshals og Nexø – i modsætning til Bylderup – at de ikke genkender de lokale stemmer som nogle der hører til specifikt hos dem. Men hvis vi ser på resultaterne af holdningstesten i Hirtshals, skiller vurderingerne sig ud fra både Bylderup og Nexø ved for det første ikke at udvise særlig tydelige effekter af sprogbrugen, og for det andet at udvise tydelige effekter af talerkønnet. Pigestemmerne nedvurderes generelt i forhold til drengestemmerne. Vi har andetsteds (Maegaard & Quist 2020) spekuleret over hvad dette resultat kan skyldes. Vi har peget

på at Hirtshals som sted, med en historie som havne- og fiskeriby, muligvis reproducerer nogle bestemte kønsspecifikke og patriarkalske værdier (Hansen 2014) hvilket Mortensen (2020) også så tegn på i sit etnografiske feltarbejde blandt de unge i Hirtshals.

Selv om effekterne af taler- og lytterkøn er forskellige de tre undersøgte steder, og nogle af dem er meget små, bør det fremhæves at de alle peger i samme retning. For alle tre steder gælder det at når der er en effekt, er det enten pigestemmerne der vurderes mindre positivt end drengestemmerne eller pigelytterne der vurderer stemmerne mindre negativt end drengelytterne gør. Derudover ses en gennemgående tendens til at (nogle) pigestemmer vurderes som mindre intelligente.

Dialekt i periferien-projektet viste i sin helhed at det lokale sprogsamfunds historie, dvs. den geopolitiske historie, urbaniseringens forløb og påbegyndelsen af standardiseringsprocessen, spiller en væsentlig rolle for brugen af lokal dialekt og for de sproglige ideologier der findes på stedet i dag.

Hvis sproglige ideologier som de makro-indeksikaliteter vi her har undersøgt, er drivkraften bag sprogforandring, så kan vi i fremtiden regne med fortsat at se meget forskellige udviklinger de tre steder. På Bornholm må vi regne med at udviklingen hen imod det københavnske fortsætter, eftersom det ikke opfattes som noget udefrakommende men som en lokal form for sprogbrug. Blandt de unge på Bornholm ser standardsproget ud til at være knyttet til det lokale sted, ikke længere til en orientering væk fra øen. Københavnsk sprogbrug ser ud til at være det nye lokalsprog på Bornholm, og det opfattes som lokalt.

I Hirtshals ser det anderledes ud. Her viser de unges reaktioner i maske-eksperimenterne at de ikke skelner skarpt mellem den lokale nordjyske sprogbrug og andre former for jysk, men de genkender københavnsk som anderledes. Sammenholdt med deres manglende holdningsmæssige reaktioner på den sproglige variation leder resultaterne fra Hirtshals hen mod en udvikling hvor det lokale præg fortsat spiller en rolle, netop fordi det knap nok bemærkes.

I Bylderup er billedet næsten omvendt. Her ser vi en stærk lokal sprogideologi hvor de unge vurderer lokalt sønderjysk meget højt på stort set alle skalaer. Til gengæld vurderes 'rigsdansk' ikke højt, og det tyder på at den eksplicit formulerede sprogpolitik som mange af familierne fortalte om (snak sønderjysk!) faktisk har en effekt på de underbevidste holdninger og dermed på sprogforandring. Kristiansen har mange gange argumenteret for at "ideology is a driving force of the process rather than a concomitant" (2018: 398). Resultaterne fra Periferiprojektet viser i detaljer hvordan sprogideologiske processer kommer til at påvirke sprogforandringen de tre steder meget forskelligt. Kristiansens studier viser normalt hvordan den

underbevidste præference for københavnsk sprogbrug standardiserer dansk talesprog i retning af københavnsk. Her er det dog også interessant at fremhæve hvordan sprogideologi kan bremse standardiseringsprocessen. Således ser vi i Bylderup en situation som er stærkt påvirket af sproglige ideologier som faktisk viser sig at bremse standardiseringen en del (se Monka 2020 for en udførlig analyse). Som Labov formulerer det: “we must be alert to the possibility that ideology is a driving force behind change, as well as a barrier to its further expansion” (2010: 244). Det er præcis det vi ser her. Sproglige ideologier kan både fremme sprogforandring og bremse den. Vi har her søgt at vise hvordan dette foregår, og hvorfor de sproglige ideologier er så forskellige de tre forskellige steder.

Dette studie lægger sig i rækken af studier der viser at dansk talesprog standardiseres mere og mere, og at dette sker i retning af københavnsk. Men samtidig sker det meget forskelligt de tre steder, og når vi undersøger de lokale sprogideologier, så viser det sig at de også er meget forskellige. Denne undersøgelse nuancerer således resultaterne fra Kristiansens mange sprogholdningsundersøgelser i Danmark og sætter fokus på hvert enkelt sprogsamfund som et særligt sted med dets egen historie.

Litteratur

- Bucholtz, Mary 2009: From Stance to Style: Gender, Interaction, and Indexicality in Mexican Immigrant Youth Slang. In Alexandra Jaffe (ed.) *Stance: Sociolinguistic Perspectives*. Oxford: Oxford University Press. 146–170.
- Carter, Ronald 2003: Language Awareness. *ELT Journal* 57(1). 64–65.
- Eckert, Penelope 2008: Variation and the indexical field. *Journal of Sociolinguistics* 12(4). 453–476.
- Garrett, Peter 2010: *Attitudes to Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grondelaers, Stefan & Tore Kristiansen 2013: On the need to access deep evaluations when searching for the motor of standard language change. Tore Kristiansen & Stefan Grondelaers (eds.) *Language (De)standardization in Late Modern Europe: Experimental Studies*. Oslo: Novus. 9–52.
- Hansen, Sune Jon 2014: At komme fra “udkanten”: Om sted, stedsans og unges uddannelsesstrategier i et socialt rum under forandring – belyst gennem et case-studie af Hirtshals, en havneby på den nordjyske vestkyst. Ph.d.-afhandling, Københavns Universitet, Det Humanistiske Fakultet.
- Jensen, Torben Juel, Tore Kristiansen & Marie Maegaard 2015: Sprogforandring og sprogholdninger. Frans Gregersen & Tore Kristiansen (eds.) *Hvad ved vi nu*

- *om danske talesprog?* København: Sprogforandringscentret. 49–65.
- Kerswill, Paul & Ann Williams 2002: Dialect Recognition and Speech Community Focusing in New and Old Towns in England: The Effects of Dialect Levelling, Demography and Social Networks. Daniel Long & Dennis R. Preston (eds.) *Handbook of Perceptual Dialectology 2*. Amsterdam: John Benjamins. 175–206.
- Kristiansen, Tore 2009: The macro-level social meaning of late-modern Danish accents. *Acta Linguistica Hafniensia* 42. 167–192.
- Kristiansen, Tore 2015: Sprogholdninger blandt unge på Bornholm. *Danske Talesprog* 15. 209–233.
- Kristiansen, Tore 2018: Language Awareness & Language Change. Peter Garrett & Josep Maria Cots (eds.) *The Routledge Handbook of Language Awareness*. London: Routledge. 387–401.
- Kristiansen, Tore, Tina Bruun & Merete Havgaard 2002: Sprogholdninger hos unge i Nakskov. *Danske Talesprog* 3. 17–70.
- Kristiansen, Tore & Nikolas Coupland 2011: SLICE: Critical perspectives on language (de)standardisation. Tore Kristiansen & Nikolas Coupland (eds.) *Standard Languages and Language Standards in a Changing Europe*. Oslo: Novus. 11–35.
- Labov, William 2010: Principles of linguistic change: Cognitive and cultural factors. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Maegaard, Marie 2001: ”Jeg er da stolt af at jeg er sønderjyde – altså sådan forholdsvis”: Om sprogbrug og sprogholdninger hos sønderjyske unge. *Danske Talesprog* 2. 77–166.
- Maegaard, Marie 2005: Language attitudes, norm and gender. A presentation of the method and results from a language attitude study. *Acta Linguistica Hafniensia* 37. 55–80.
- Maegaard, Marie & Malene Monka 2019: Sprogforandring over tre generationer i Nordjylland, Sønderjylland og på Bornholm – Standardisering i forskellige tempi. *Danske Talesprog* 19. 153–181.
- Maegaard, Marie & Malene Monka 2020: Patterns of dialect use: Language standardization at different rates. Marie Maegaard, Malene Monka, Kristine Køhler Mortensen & Andreas Candefors Stæhr (eds.) *Standardization as sociolinguistic change. A transversal study of three dialect areas*. London: Routledge. 27–46.
- Maegaard, Marie & Pia Quist 2020: Perception, recognition and indexicality: Experimental investigations of variation in Northern Jutland, Southern Jutland and on Bornholm. Marie Maegaard, Malene Monka, Kristine Køhler Mortensen &

- Andreas Candefors Stæhr (eds.) *Standardization as sociolinguistic change. A transversal study of three traditional dialect areas*. London: Routledge. 145–168.
- Maegaard, Marie, Torben Juel Jensen, Tore Kristiansen, & Jens Normann Jørgensen 2013: Diffusion of language change: Accommodation to a moving target. *Journal of Sociolinguistics* 17(1). 3–36.
- Maegaard, Marie, Malene Monka, Kristine Køhler Mortensen & Andreas Candefors Stæhr (eds.) 2020: *Standardization as sociolinguistic change. A transversal study of three traditional dialect areas*. London: Routledge.
- Monka, Malene 2020: Southern Jutland: Language Ideology as a Means to Slow Down Standardization. Marie Maegaard, Malene Monka, Kristine Køhler Mortensen & Andreas Candefors Stæhr (eds.) *Standardization as sociolinguistic change. A transversal study of three traditional dialect areas*. London: Routledge. 47–79.
- Monka, Malene & Henrik Hovmark 2016: Sprogbrug blandt unge i Bylderup anno 2015. *Danske Talesprog* 16. 73–114.
- Mortensen, Kristine Køhler 2019: At tale lokalt normalt i Hirtshals: Sprogideologier blandt tre generationer i Nordjylland. *Danske Talesprog* 19. 182–214.
- Mortensen, Kristine Køhler 2020: Northern Jutland: Local Positioning and Global Orientation. Marie Maegaard, Malene Monka, Kristine Køhler Mortensen & Andreas Candefors Stæhr (eds.) *Standardization as sociolinguistic change. A transversal study of three traditional dialect areas*. London: Routledge. 80–113.
- Pharao, Nicolai, Marie Maegaard, Janus Spindler Møller & Tore Kristiansen 2014: Indexical meanings of [s+] among Copenhagen youth: Social perception of a phonetic variant in different prosodic contexts. *Language in Society* 43(1). 1–31.
- Scheuer, Jann, Anne Larsen, Marie Maegaard, Malene Monka & Kristine Køhler Mortensen 2020: Language Ideologies: A Key to Understanding Language Standardization. Marie Maegaard, Malene Monka, Kristine Køhler Mortensen & Andreas Candefors Stæhr (eds.) *Standardization as sociolinguistic change. A transversal study of three traditional dialect areas*. London: Routledge. 190–218.
- Silverstein, Michael 1985: Language and the culture of gender: At the intersection of structure, usage, and ideology. Elizabeth Mertz & Richard J. Parmentier (eds.) *Semiotic mediation: Sociocultural and psychological perspectives*. Orlando: Academic Press. 219–259.
- Silverstein, Michael 2003: Indexical order and the dialectics of sociolinguistic life.

- Language and Communication* 23(3–4). 193–229.
- Stæhr, Andreas Candefors & Anne Larsen 2020a: Bornholm: The Terminal Stage of Dedialectalization. Marie Maegaard, Malene Monka, Kristine Køhler Mortensen & Andreas Candefors Stæhr (eds.) *Standardization as sociolinguistic change. A transversal study of three traditional dialect areas*. London: Routledge. 114–144.
- Stæhr, Andreas Candefors & Anne Larsen 2020b: Afdialektalisering på Bornholm – det sidste stadie? *Danske Talesprog* 20. 195–221.
- Stæhr, Andreas Candefors, Malene Monka, Pia Quist & Anne Larsen, Anne 2020: Dialect in the Media: Mediatization and Processes of Standardization. Marie Maegaard, Malene Monka, Kristine Køhler Mortensen & Andreas Candefors Stæhr (eds.) *Standardization as sociolinguistic change. A transversal study of three traditional dialect areas*. London: Routledge. 169–189.
- Tøndering, John & Nicolai Pharao 2020: Recognising regional varieties of Danish. *Linguistics Vanguard* 6(1).

Marie Maegaard
Lektor, ph.d.
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
Københavns Universitet
mamae@hum.ku.dk

Pia Quist
Professor, ph.d.
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
Københavns Universitet
pqj@hum.ku.dk

Nicolai Pharao
Lektor, ph.d.
Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab
Københavns Universitet
nicolaip@hum.ku.dk

Appendix 1. Oversigt over sprogpøver og sproglige træk

Sprogprøver	Sproglige karakteristika
København P 1	Københavnsk prosodi, velariseret [ð]
København P 2	Københavnsk prosodi
København D 1	Københavnsk prosodi
København D 2	Københavnsk prosodi
Sønderjysk P 1	Jysk prosodi, 1. pers. pronomen æ, bortfald af standard [ð] i 'siden', 'aften' udtales ['awdɨ] vs. standardens ['afdɨ], og 'noget' udtales [nau] vs. standardens [nå·ð]
Sønderjysk P 2	Jysk prosodi, 'en' udtales [jæn] vs. standardens [e'n], bortfald af standardens [ð] i 'ud', et-suffikset udtales [əd] vs. standardens [əð]
Sønderjysk D 1	Jysk prosodi, bortfald af standardens [ð] i 'glad' og 'bedre', stærk bøjning af verbet 'være' i participium, 1. pers. pronomen æ, 'meget' udtales [mɔj] vs. standardens [mæ·ð]
Sønderjysk D 2	Jysk prosodi, bortfald af standardens [ð] i 'videre', stærk bøjning af verbet 'være' i participium, 1. pers. pronomen æ, 'efter' udtales ['ædə] vs. standardens ['æfdə], foranstillet bestemt artikel, omlyd i verbet 'gå' i præsens, [gɛ] vs. standard [gɔ:ʔ], 'på' udtales [å], præsensendelsen -er udtales [ə]
'Rigsdansk' P 1	Let jysk prosodi
'Rigsdansk' P 2	Let jysk prosodi, intet stød på [o] i 'personer'
'Rigsdansk' D 1	Jysk prosodi
'Rigsdansk' D 1	Jysk prosodi
Nordjysk, Hirtshals P 1	Nordjysk prosodi, intet stød i præpositionen 'af', forlængelse men intet stød på vokalen i 'fint', 'noget' udtales [nå·w] vs. standardens [nå·ð]
Nordjysk, Hirtshals P 2	Nordjysk prosodi, intet stød i præpositionen 'i', intet stød i [ð] i 'ved', intet stød på [m] i 'bestemt' og forlængelsen af [æ], intet stød i, men forlængelse af [o] i 'personer'
Nordjysk, Hirtshals D	Nordjysk prosodi, 'der' udtales med [a] vs. standardens

1	[e]
Nordjysk, Hirtshals D 2	Let jysk prosodi
Nordjysk, Aalborg P 1	Let jysk prosodi
Nordjysk, Aalborg P 2	Let jysk prosodi, forlængelse af [å] i 'otte'
Nordjysk, Aalborg D 1	Let jysk prosodi, 'noget' udtales [nå·w] vs. standardens [nå·ø], 'der' udtales med [a] vs. standardens [e]
Nordjysk, Aalborg D 1	Let jysk prosodi
Københavnsklydende, Bornholm P 1	Københavnsk prosodi
Københavnsklydende, Bornholm P 2	Københavnsk prosodi
Københavnsklydende, Bornholm D 1	Københavnsk prosodi
Københavnsklydende, Bornholm D 2	Københavnsk prosodi